

*Quliyev Zakir Qəşəm oğlu,
iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru,
Bakı Biznes Universiteti,
Ünvan: AZ1122, Azərbaycan, Bakı şəh., H.Zərdabi küç. 88^a,
E-mail: zakirquliyev@inbox.ru
© Quliyev Z.Q., 2019*

UOT 631.16; 338.43

AZƏRBAYCANIN EMAL MÜƏSSİSƏLƏRİNDƏ VALYUTA RİSKLƏRİNİN İDARƏ OLUNMASININ TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ İSTİQAMƏTLƏRİ

X Ü L A S Ə

Məqalədə, müəllif qeyd edir ki, dünya bazarlarında fəaliyyət göstərən və bir neçə valyutadan istifadə edən şirkətlərin mənfəətliliyi valyuta məzənnəsinin dəyişməsinin idarə olunması daha həssasdır. Müasir dövrdə aqro-emal müəssisələrində bu məsələnin həllində strateji menecmentin formalaşması və inkişafı mühüm rol oynaya bilər.

Beləliklə, şərh olunan Azərbaycanın emal sənayesində istehsalın tempinin azalması ilk baxışdan narahatlıq doğurmayan təbii hal kimi müşahidə olunsada, lakin onu törədən səbəblərin və bu səbəblərə təsir edən faktorların öyrənilməsi nəzərdən keçirilir.

Məqalədə idarəetməni iqtisadi-təsərrüfat subyektlərinin təmsalında tədqiq edir, onun maddi iqtisadi imkanlarının genişləndirilməsi məqsədilə mənfəətliliyinin artırılmasına istiqamətlənirik. Respublikamızda sənayenin inkişafı, genişlənməsi, ölkə iqtisadiyyatının beynəlxalq səviyyədə özünəməxsus inkişaf tempi ilə tanınması bu sahədə həyata keçirilən iqtisadi siyasətin uğrundan xəbər verir. Müəssisə və təşkilatlarda iqtisadi siyasətə uyğun olaraq strateji məqsədlərin qoyulması və onlara nail olunması ilə əlaqədar rəhbərlərin həyata keçirdiyi fəaliyyət strateji idarəetmə fəaliyyətidir.

Müəssisə və təşkilatlarda strateji idarəetmə fəaliyyətinin ilk və üst sistemi kimi həmişə rəhbərlərin diqqət mərkəzində dayanır. Onun məntiqi nəticəsidir ki, artıq Azərbaycan şirkətləri dünya bazarlarına yol açır və məhsulların beynəlxalq bazarlarda reallaşdırmaq imkanlarına malik olurlar. Strateji idarəetmə üçün onun əsasını təşkil edən anlayışlara aydınlıq gətirərkən strategiya məfhumunun və ya anlayışının tədqiq olunmasını məqalədə vacib məsələlərdən biri kimi hesab etmişik ki, bu da müəssisənin rəqabətə davamlılığının, onun fəaliyyətinin uzunömürlüliyünün, inkişaf perspektivlərinə malik olmasının iqtisadi əsasını təşkil edir.

Açar sözlər: iqtisadi sistem, mənfəət, idxal, ixrac, milli valyuta, aqro-emal müəssisələri, aqrar sahə, menecment, strategiya, strateji menecment.

G İ R İ Ş

Məlum olduğu kimi, müasir dövrdə aqrar sahənin davamlı inkişafı ölkə iqtisadiyyatının şaxələndirilməsi siyasətinin prioritet istiqamətlərindən birini təşkil edir. Belə ki, son illərdə Azərbaycanın sürətli iqtisadi inkişafı fonunda ölkədə aqrar sahənin daha geniş şəkildə dəstəklənməsi siyasəti həyata keçirilir. Aqrar sahənin intensiv inkişafı və bu sahədə ölkənin etibarlı ərzaq təhlükəsizliyinə nail olunması Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin ölkə iqtisadiyyatının şaxələndirilməsi strategiyasının prioritet istiqamətlərindən birini təşkil edir. Dövlət başçısı kənd təsərrüfatında artım tempinin təmin olunmasını və bu istiqamətdə

mətdə müasir dövrün tələblərinə cavab verən səmərəli tədbirlərin həyata keçirilməsini daim diqqət mərkəzində saxlayır. Prezident İlham Əliyevin cari il 12 yanvar tarixli müvafiq sərəncamı ilə 2015-ci ilin Azərbaycanda “Kənd təsərrüfatı ili” elan olunması respublikamızda aqrar sektorun inkişafına güclü siyasi iradə nümayiş etdirilməsinin daha bir təsdiqidir.

Aqrar sektorda risklərin əksəriyyəti bu və ya digər formada kredit riskləri ilə daha çox bağlıdır. Bu risklər çox hallarda verilən kreditlərə görə faizlərin, həm də əsas kreditlərin vaxtı-vaxtında qaytarılmaması ilə əlaqədardır. Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının rəsmi sənədlərindən çıxış etsək, kredit riski, bank aktivinin dəyərinin itirilməsinə, yaxud dəyərsiz hala düşməsinə səbəb olan, kredit götürənin ödəmə imkanının pisləşməsi kimi hadisəsindən ortaya çıxan zərərlərin məcmusu və ehtimalı başa düşülür. Kredit risklərinin idarə edilməsinin mahiyyəti, ilk növbədə, bu kimi risklərin yaranması hadisələrini aradan qaldırmaq, kredit riski təhlükəsini sabit parametrlər daxilində nizamlamaq, bank aktivlərini təhlükəli əməliyyatlardan qorumaq və onlardan gözlənilən gəlirlərin itkiləri kompensasiya etmək səviyyəsində olmasını təmin etməkdən ibarətdir.

Menecment bazar münasibətləri şəraitində sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan firmaların qarşısına qoyduğu məqsədə nail olması üçün həyata keçirilən peşəkar fəaliyyət növüdür. Menecment idarəetmənin iqtisadi mexanizminin üsul, prinsip və funksiyalarını tətbiq etməklə maddi, əmək və maliyyə ehtiyatlarından səmərəli istifadə olunmasını təmin edən sosial- iqtisadi fəaliyyətdir.

Menecmentin predmetini idarədən və idarəolunan subyektlər arasında idarəetmə münasibətləri təşkil edir. Menecmentin subyektləri dedikdə, idarədən və idarəolunan sistemlər başa düşülür. Menecmentin obyektı bazar münasibətləri şəraitində istehsal, ticarət, xidmət, nəqliyyat, tikinti və s. fəaliyyət sahələri ilə məşğul olan müəssisə və təşkilatlardır. Menecmentin obyektlərinə idarəolunan subyektlər də aud olunur. Çünki, idarəetmə prosesində idarəetmə təsirlərinə təkcə müəssisə və təşkilatlar, onların maliyyə-təsərrüfat fəaliyyəti deyil, həmçinin təşkilatda çalışan işçilər də məruz qalır. Deməli işçilər idarədən və idarəolunan sistemlər kimi həm subyekt, həm də idarəetmə təsirlərinə məruz qalan sistem kimi idarəetmə obyektlərinə çevrilir. İşçilər həm idarə edir, həm də idarə olunur.

TƏDQIQATIN NƏZƏRİ VƏ METODOLOJİ ƏSASLARI

Dünya iqtisadi sisteminin artan qloballaşma şəraitində bütün milli iqtisadiyyat biznesin gəlirliliyi səviyyəsinin dəyişkənliyinə məruz qalır ki, bu məsələdə də milli valyutanın digər aparıcı valyutalara nəzərən məzənnələrin dəyişməsi mühüm rol oynayır [1]. Sözsüz ki, xarici iqtisadi əlaqələri olmayan şirkətlər bu təsirə daha az məruz qalır. Lakin bu proses dolayısı ilə də olsa, belə şirkətlərin də mənfəətini azalda bilər. Məsələn, milli valyutanın davamlı möhkəmlənməsi ölkəyə idxalı təşviq etməklə daxildə rəqabəti gücləndirə bilər ki, bu da milli şirkətlərin bazarın müəyyən segmentinin itirmələrinə səbəb ola bilər.

Sözsüz ki, dünya bazarlarında fəaliyyət göstərən və bir neçə valyutadan istifadə edən şirkətlərin mənfəətliyi valyuta məzənnəsinin fluktuasiyalarına daha həssasdır.

Potensial itkilərin valyuta riski transmilli şirkətlər üçün çox önəmlidir, çünki valyuta gəlirləri şirkətin ümumən maliyyə təsərrüfat göstəricilərinə, o cümlədən, onun həm vətəndə, həm də xarici ölkədə vergi ödənişlərinin məbləğinə əhəmiyyətli təsir göstərir [7]. Bununla əlaqədar olaraq beynəlxalq iqtisadi əməliyyatlarla məşğul olan şirkətlər valyuta risklərinin idarə olunmasının xüsusi üsullarından fəal istifadə edilir. Təbii ki, şirkətin, onun fəaliyyət göstərdiyi ölkənin və bazarların xüsusiyyətlərindən asılı olaraq istifadə olunan metodlar da dəyişir. Bunlar arasında aşağıdakılar xüsusi əhəmiyyət kəsb edir:

- idxal və ixracın nisbəti;
- şirkətin xarici ticarət əməliyyatlarının xarici bazarlardakı digər əməliyyatlarda payı;
- xarici istehsal əməliyyatlarının mövcudluğu;
- beynəlxalq istehsal əməliyyatlarının beynəlxalq təchizat mənbələrindən və şirkətin xaricdə satışlarından asılılığı [2].

Beynəlxalq iqtisadi fəaliyyətlə məşğul olan müxtəlif şirkətlər bu xüsusiyyətlərə malik olub-olmamasından asılı olaraq əsas diqqətini ya valyuta məzənnəsinin dəyişməsinin pul axınına təsirində, ya da balans hesablarının bir valyutadan digərinə keçidində cəmləşdirir, ən təcrübəli və uğurlu şirkətlər isə bu hər iki yanaşmanı kombinə edir.

2015-ci ildə Azərbaycanda baş vermiş milli valyutanın kəskin devalvasiyası Azərbaycanın şirkətlərinin bu hadisəyə hazır olmadıqlarını göstərdi. Bu dövrdə ölkəyə valyuta gəlirlərində və ÜDM-də ciddi azalmalar neftin qiymətinin kəskin azalması ilə izah olunsa da, bilavasitə postdevalvasiya illərində qeyri-neft ixracı, bəzi seqmentlərdə isə hətta istehsal artmaq əvəzinə azalmışdır. Məsələn, 2014-cü illə müqayisədə 2016-cı ildə marqarının idxaldan asılılıq səviyyəsi 0,7%-dən 0,9%-dək, meyvə və tərəvəz şirələrinin 19,8%-dən 20,3%-dək, yağılılığı 6 faizdən çox olan süd və qaymağın 3,7%-dən 4,7%-dək, şirənləşdirilmiş mineral və qazlı suların 11,4%-dən 18,6%-dək, ümumən bütün növ mal-qara və quş ətinin 8,1%-dən 12,1%-dək, o cümlədən quş əti və ət məhsullarının 2,1%-dən 20,9%-dək artmışdır [12].

Bundan başqa, demək olar ki, bütün emal məhsullarının istehsalçı qiymətlərində artım baş vermişdir. Aydın ki, bu ilk növbədə Azərbaycan şirkətlərinin valyuta məzənnəsi riskinin idarə olunmasında zəifliyinin nəticəsidir. Azərbaycanın emal edici sənayesi timsalında valyuta riskləri üzrə tədqiqatın aparılması xüsusi önəm kəsb edir [5].

Digər tərəfdən yuxarıda qeyd olunan bəzi məhsullar üzrə istehsal və ixracın azalması kimi devalvasiyaya zidd fenomenlərin başqa səbəbləri vardır ki, onların izahı xüsusi tədqiqat tələb edir. Azərbaycanda 2015-ci ildə baş vermiş milli valyutanın iki dəfə sıçrayışlı devalvasiyasının iqtisadi böhran vəziyyəti yaratması ölkənin karbohidrogen resurslarından asılılığını əyani şəkildə sübut etdi və qeyri-neft sektorunun inkişafı məsələsini kəskin şəkildə gündəmə gətirdi. Eyni zamanda devalvasiyanın bir şirkətə deyil, ümumən emal sənayesinə təsirinin qiymətləndirilməsi, sözsüz ki, xüsusi maraq kəsb edir [8].

Holland sindromuna xas olan əlamətlərin uzun illər boyu Azərbaycanda gerçəkləşməsi, o cümlədən emal sənayesinə mənfi təsirinin sahə səviyyəsində öyrənilməsi bütöv bir sahənin valyuta risklərinə həssaslığını qiymətləndirməyə imkan verir ki, qiymətləndirmə metodikasının işlənib hazırlanması və onun aprobasiya nümunəsi Azərbaycan üçün prioritet sahələrin seçilməsində bir alət kimi istifadə oluna bilər.

Biz valyuta məzənnəsinin kəskin sıçrayışı nəticəsində milli emal sənayesi üçün səciyyəvi olan mühüm bir problemi hədəf götürmüşük. İş burasındadır ki, məlum nəzəri fakta görə manatın devalvasiyası Azərbaycanın ixracının artmasına, idxalının isə azalmasına səbəb olmalı idi. Lakin aşağıda göstəriləndi kimi, bu gözlənti özünü doğrultmadı. Ən mühümü isə emal sənaye məhsullarının ixracında azalmalar baş verdi. Bununla əlaqədar biz bu bölmədə bu gözlənilməz faktın səbəblərini araşdırmaq üçün “emal sənayesində idxal olunan xammalından asılılıq” hipotezini irəli sürərək, onu yoxlamağa çalışırıq [4].

Yuxarıda qeyd etdiyimiz konkretliyi təmin etmək üçün və qeyd olunan hipotezi araşdırmaq məqsədilə biz bu fəsildə tədqiqat obyektini olaraq süd emal sənayesini seçmişik və bu sahə üçün mühüm xammal olan süd tozunun xarici ölkələrdən idxal olunması faktının valyuta risklərinə təsirini araşdırırıq.

Beləliklə, 2015-ci ilin fevralın 21-də dolların məzənnəsinin 34,6% artımından sonra emal sənayesində yanvar-iyun aylarında istehsalın artım tempi gözləniləndi kimi yanvar-mart

aylarında 4%-lə müqayisədə 4,5 dəfə artaraq 18-19% təşkil etmişdir. Lakin sonrakı illərdə bu göstərici üçün maksimal hədd olduğunu aşkarlayır, sonrakı dövrlərdə istehsalın artım tempi sürətlə azalaraq 2016-cı ilin avqust ayında 2015-ci ilin yanvar-mart göstəricisindən də aşağı düşərək sifirə yaxınlaşmışdır. [12].

Əvvəla, qeyd olunması zəruridir ki, sıfır həddinə düşən istehsal deyil, istehsalın artım tempidir və bu əslində təbii hal ola bilər, bu hal iqtisadi nəzəriyyədə verimliyin azalması qanunu (law of diminishing marginal returns) kimi məlumdur. Başqa sözlə, bunu verimliyin doyması kimi adlandırmaq olar ki, bunun da məği ondan ibarətdir ki, hər əlavə qoyulan investisiyanın verimliliyi get-gedə azalır. Makrosəviyyədə bu qanunun ən gözəl təzahürü müxtəlif inkişaf səviyyələrinə malik olan ölkələrdə ÜDM-nin (yada salaq ki, ÜDM məhz ölkədəki istehsal səviyyəsini əks etdirən aqreqat göstəricisidir ki, bu da mikrosəviyyədə müəssisələrin istehsalının məcmusudur) artım tempinin müxtəlif olmasıdır. Həqiqətən, adambaşına ÜDM-də yüksək səviyyələrə çatmış inkişaf etmiş Şimali Amerika, Avropa və Yaponiya kimi ölkələrdə ÜDM-nin artım tempi 2-4% səviyyəsində olduğu halda, Çin, Hindistan, Türkiyə, Braziliya və digər sürətli iqtisadi artım ölkələrində bu göstərici bəzi hallarda ikirəqəmli həddə çatır [3].

Yuxarıda şərh olunan Azərbaycanın emal sənayesində istehsalın tempinin azalması ilk baxışdan narahatlıq doğurmayan təbii hal kimi, hətta ölkəmizin doyma həddinə çatma halı kimi dəyərləndirilə bilər.

NƏTİCƏ VƏ MÜZAKİRƏLƏR

Ölkəmizdə aqrar sektorun müasir inkişaf mərhələsində qarşıya kənd təsərrüfatında yeni keyfiyyət dəyişikliyinə nail olunması ilə bağlı hədəflər qoyulmuşdur. Dövlət başçısının “Kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsulları bazarının fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi sahəsində əlavə tədbirlər haqqında” 16 yanvar 2014-cü il tarixli sərəncamı və “Aqrar sahədə idarəetmənin təkmilləşdirilməsi və institusional islahatların sürətləndirilməsi ilə bağlı tədbirlər haqqında” 16 aprel 2014-cü il tarixli fərmanı kənd təsərrüfatında müasir dünya çağırışları nəzərə alınmaqla müəyyənləşdirilən hədəflərə çatılması üçün idarəetmənin və institusional strukturun təkmilləşdirilməsinə, innovativ dəyişikliklərin həyata keçirilməsinə möhkəm hüquqi təminat yaradır [9,s.3].

İqtisadçı alim Vüsal Qasımlı isə hesab edir ki, aqrar sahənin kadr potensialı haqqında danışarkən, bu sahə üzrə ciddi kadr çatışmazlığı vurğulamaq bir o qədər də obyektiv olmaz. Respublikada aqrar sahə üzrə ali və orta ixtisas təhsilli kifayət qədər mütəxəssislər mövcuddur. Lakin bu məsələ ilə əlaqədar problem ondadır ki, ixtisaslaşdırma metodologiyası və kadr potensialının idarəedilməsi sistemi tələblərə uyğun deyildir. Kadr potensialı kadra olan tələbat əsasında formalaşmalıdır. Ümumiyyətlə, aqrar sahə üzrə kadr hazırlığının müasirləşdirilməsi məsələsinə baxılarkən iki aspekti diqqət mərkəzində saxlamaq gərkdir. Bu məsələ bir tərəfdən təhsil sistemi ilə əlaqədardırsa, digər tərəfdən aqrar sektorda həyata keçirilən əsaslı islahatlarla qloballaşmadan doğan yeni tələblərlə, dünya iqtisadi sisteminə inteqrasiya proseslərlə və s. bağlıdır. Aqrar sektorda həyata keçirilən islahatlar bu sahəyə kadr tələbatını müəyyən etməli, müvafiq rəqabət mühiti formalaşdırmalı və kadrların hazırlanması prosesinə öz təsirini göstərməlidir. İstehsal münasibətlərinin modernləşdirilməsi, beynəlxalq bazara inteqrasiya, qanunvericilik və normativ-texniki bazanın beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması istəməz müasir biliklərə yiyələnmiş kadrlara tələbat yaradacaqdır [10, 2014, s.312].

Müasir şəraitdə aqrar sahədə strateji menecmentin düzgün təşkili onun dayanıqlı inkişafında mühüm rol oynayır. Müşahidələr göstərir ki, aqrar sahə qurumlarında strateji menecment tərtib edilərkən, bazarlara əmtəələrin çıxarılması prosesi xüsusi təşkil edilmiş marketing xidmətinə tapşırılmalıdırlar. Belə ki, həmin strategiyanın təşkili səviyyəsi müəyyən edilərkən, təsərrüfat qurumlarının intensivlik səviyyəsi aşağıdakı göstəricilərin 3-5 illik orta səviyyəsinə əsasən hesablanır.

- müəssisənin sərəncamında olan vəsaitlərin orta məbləğlərinə görə;
- əsas vəsaitlərin miqdarı və onların aktivlərdə xüsusi çəkisi, o cümlədən onların aktiv hissəsindəki xüsusi çəkili;
- əsas vəsaitlərin yeyilmə dərəcəsi və onların yeniləşdirmə dərəcəsi;
- dövrüyyə aktivlərinin məbləği və onların ümumi balansdakı xüsusi çəkisi;
- dövrüyyə və qeyri - dövrüyyə aktivlərinin nisbətləri;
- maddi ehtiyatların kəmiyyətləri və onların əldə edilən gəlirlər məbləğinin çəkisi;
- debitor borcların və onların gəlirlər məbləğində xüsusi çəkisi;
- gecikdirilmiş debitor borclarının xüsusi çəkisi və sığortası işlənən həmin müəssisənin aktivlərində onların xüsusi çəkisi.

Tədqiqat aparılan müəssisənin sərəncamında olan real məbləğin artırılması, infilyasiya amilini nəzərə almaqla müəssisənin rentabelliyyəsinin yüksəldilməsinə dəlalət edir. Əksinə onun aşağı düşməsinə və istehsalının yeyilmə dərəcəsinə görə əsas vəsaitlərin vəziyyətinin müəssisədə necə olduğu haqqında qəti qərara gəlmək olar və müəssisənin texniki vəziyyəti haqqında qəti fikir söyləmək mümkündür [6].

Bu baxımdan əsas fondlar və dövrüyyə vəsaitlərinin arasındakı optimal nisbətlərin olduqca mühüm əhəmiyyəti vardır. Strateji menecmentin işlənməsində bu nisbətlər saxlanılmalı və əks təqbirdə isə düşünəlməlidir ki, müəssisələrin istehsal güclərindən tam istifadə edilə bilməyəcək və belə bir halda müəssisə və təsərrüfatların planlaşdırılan dövr üzrə iqtisad göstəriciləri pisləşə bilər. Qaçırılmalıdır ki, istehsal ehtiyatlarının arasındakı optimal nisbətlərin olması, debitor borcların ixtisar edilməsi və onların dövrüyyədəki məbləğlərində xüsusi çəkisinin aşağı salınması kapitalın dövrüyyəsinin sürətlənməsinə səbəb olur. Tədqiqat aparılan müəssisənin gəlirliyi yüksəlir.

Strateji menecmentin işlənməsində hansı coğrafi regionda kooperativin (iri fermer təsərrüfatının) fəaliyyət göstərməsi rəhbərlik tərəfindən nəzərdən qaçırılmalı və bazar məhsullarını çıxarılmasını həyata keçirərkən həmin əmtəələrin keyfiyyətliliyinə xüsusi diqqət ayrılmalıdır ki, onlar alıcı-istehlakçılar tərəfindən daha çox cəlb edilsin. Bununla yanaşı kooperativlər iri fermer təsərrüfatları öz fəaliyyətlərində istehsal fəaliyyətlərini uğurlu davam etdirmələri üçün kənar istehsala yönəldilmiş təsərrüfatlara inteqrasiya əlaqələrinə girməlidirlər.

Hər bir kooperativ və iri fermer təsərrüfatı rəhbəri kommersiya fəaliyyətində bazarlarda daha çox segmentə yiyələnmək üçün istehsal fəaliyyətində innovasiyalar tətbiqin, yeni texnika və texnologiyadan istifadəyə, uğurlu istehsal fəaliyyəti və kommersiya fəaliyyəti üçün başqa təşkilatlarla müqavilələr bağlamalı, öz idarəçilik fəaliyyətlərində menecerləri informasiya və kompüter texnologiyasından geniş istifadəyə cəlb etməlidirlər [11, 2003, s. 315].

Y E K U N

Beynəlxalq iqtisadi fəaliyyətlə məşğul olan müxtəlif şirkətlər bu xüsusiyyətlərə malik olub-olmamasından asılı olaraq əsas diqqətini ya valyuta məzənnəsinin dəyişməsinin pul axınına təsirində, ya da balans hesablarının bir valyutadan digərinə keçidində cəmləşdirir, ən təcrübəli və uğurlu şirkətlər isə bu hər iki yanaşmanı kombinə edir.

Kooperativlər və iri kənd təsərrüfatları birlikləri hər hansı kommersiya fəaliyyətində fəaliyyət məqsədinə uyğun mənfəət əldə olunmasını və bu mənfəəti uyğun məqsədə yönəldərək strateji idarəetmə fəaliyyətinin illik uğurlu icrasını tamamlamalıdırlar. Stateji menecmentin mahiyyətini tədqiq etdikdə ən birinci növbədə strategiya sözü seçimini aydınlaşdırmaq qarşıda durur. Belə ki, strategiya dedikdə, müəssisənin fəaliyyətinin məcmu əhatəli hərəkət xətti-konsepsiyası anlaşılır, başqa sözlə ümumi hərəkət proqramı olub, qarşıya qoyulmuş məqsədə nail olunması üçün öz resursların səmərəli bölgüsünə aid edilir.

Qloballaşma şəraitində bank sisteminin risklərinin idarə edilməsinin nəzəri aspektləri tədqiq edilmişdir. Bu məqsədlə baxılan problemin nəzəri əsasları, xüsusiyyətləri, onun mexanizmləri təhlil olunmuşdur. Qloballaşma şəraitində risklərin bankların idarə edilməsində rolu, onların minimuma endirilməsi məqsədi ilə adekvat mexanizmlərin və tədbirlərin mahiyyəti verilmişdir. Qloballaşma şəraitində bank sisteminin risklərinin effektivli idarə edilməsinin səmərəliliyinin artırılması üçün bir sıra təkliflər irəli sürülmüşdür.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Alexander C. Financial Risk Management and Analysis-Wiley, 1996-186 c.
2. Alıyev İ.H. "Azərbaycan Respublikasında aqrar sahədə iqtisadi idarəetmə mexanizminin təkmilləşməsi". Bakı-2003. 315s
3. Ələsgərov A.Əlirzayev T.Məzənnə rejimləri və onların seçim meyarları.//İqtisadiyyat və Audit jurnalı, 2007, N 11 (65)
4. Əlirzayeva T. İnkişaf edən ölkələrdə məzənnə rejimləri və Azərbaycan təcrübəsi.// Mərkəzi Bank və iqtisadiyyat jurnalı, 2013, N2, s. 45-61
5. Əliyev N., Qasımov A., Adıgözəlov Ş. İdxal və ixracın tələb və məzənnə elastikliyi. Mərkəzi Bank və İqtisadiyyat jurnalı, 2014, N2
6. Həsənov T. Məzənnə riskinin hesablanması: Riskə məruz dəyər yanaşması.// Mərkəzi Bank və iqtisadiyyat jurnalı, 2013, N2, s. 114-129
7. Kərimov X. Manatın məzənnəsinin inflyasiyaya ötürücülük qabiliyyəti. // Mərkəzi Bank və iqtisadiyyat yurnalı, 2013, N1, s. 119-132
8. Qasımlı V.Ə. İqtisadi modernizasiya. Bakı: 2014, 312 s.
9. Qasımov A., Kərimov X. Mübadilə məzənnəsinin real sektorun sahələrinə təsiri. // Mərkəzi Bank və iqtisadiyyat jurnalı, 2013, N1, s. 133-143
10. www. Stat.qov.az
11. Yeni Azərbaycan qəzeti, 30 sentyabr, 2015-ci il
12. Zülfüqarov A., Yusifzadə İ., Məmmədova A. Məzənnə riskinin riskə məruz dəyər əsasında ölçülməsi.// Mərkəzi Bank və iqtisadiyyat jurnalı, 2014, 2014, №1.

*Гулиев Закир Гашам оглы,
доктор философии по экономике,
Бакинский Университет Бизнеса,
Адрес: ул. Г.Зардаби 88^а, Баку, Азербайджан, AZ 1122,
Email: zakirquliyev@inbox.ru
© Гулиев З.Г., 2019*

НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УПРАВЛЕНИЯ ВАЛЮТНЫМИ РИСКАМИ НА ОБРАБАТЫВАЮЩИХ ПРЕДПРИЯТИЯХ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Р Е З Ю М Е

В статье отмечается, что прибыльность компаний, работающих на мировых рынках и использующих несколько валют, более чувствительна к колебаниям обменных курсов. В настоящее время изучаются вопросы формирования и развития стратегического управления на агроперерабатывающих предприятиях. В статье исследуются вопросы становления и развития стратегического управления на агроперерабатывающих предприятиях в современную эпоху.

Таким образом, хотя снижение темпов производства в обрабатывающей промышленности Азербайджана на первый взгляд может рассматриваться как естественная причина, рассматриваются изучение причин и факторов, влияющих на них.

В статье исследуется управление на примере хозяйственно-экономических субъектов, с целью расширения материально-экономических возможностей и повышения прибыльности. Развитие промышленности говорит об успехе развития экономики страны, в сфере экономико-политического признания на международном уровне. В соответствии с этим, в экономической политике организации руководители предприятий достигают стратегических целей, вкладываясь в деятельность стратегического управления.

В статье в качестве одного из важных вопросов рассматривается понятие конкурентоспособности перспективы развития экономики, которые составляет основу деятельности предприятий на сегодняшний день.

Ключевые слова: экономическая система, прибыль, импорт, экспорт, национальная валюта, агроперерабатывающие заводы, аграрное поле, менеджмент, стратегия, стратегический менеджмент.

*Zakir Gasham Guliyev,
PhD in Economics,
Baku Business University,
Adress: 88^a H.Zardabi St., Baku, Azerbaijan, AZ 1122,
E-mail: zakirguliyev@inbox.ru
© Z.G.Guliyev, 2019*

DIRECTIONS OF IMPROVEMENT OF RISK MANAGEMENT OF CURRENCY RISKS IN MANUFACTURING ENTERPRISES IN AZERBAIJAN

A B S T R A C T

In the article, the author notes that the profitability of companies operating in world markets and using several currencies is more sensitive to fluctuations in the exchange rate. The article studied the ways of the modern era of strategic management and development of the agricultural sector to meet the requirements for the application of the principles of the new administration are being investigated. At the same time, the article on the study of strategic management in key areas are identified and reviewed the implementation of the country's agricultural sector.

Thus, although the decline in production in the manufacturing industry of Azerbaijan at first glance can be considered a natural reason, the study of the causes and factors affecting them is considered.

We investigate the management as an example of socio-economic subjects and are directed to the increase of profitability to expand its financial and economic opportunities. The development and expansion of industry in our republic, the recognition of the country's economy in the world with its development rate show the political success in this area. According to the strategic aims of enterprises and organizations and their achievement the leaders' actions are the strategic management actions.

Strategic management at the enterprises and organizations are the focus of leaders' attention as the first and main system. Azerbaijan companies enter to the World Markets and have an opportunity to realize their goods in international markets. We have accepted strategic notion that bases on strategic management as one of the main issues in the article and it forms economic base for the firmness of the entity, durability of its activity, development perspectives.

Keywords: economic system, profit, import, export, national currency, agrarian, management, strategy, strategic management.